

APOSTOLUEN ETA MARTIRIEN DENBORAKO ELIZA

Eliz-Edesti-Sorta.
Euskerazaintza. 1992.
Latiegi'tar Bixente.

Aurretik ere baditu Eliz-Edesti-Sorta onetan beste lau liburu argitaratuak: "San Ignazio'ren Denborako Eliza" (1447-1623). "Denbora berrietako Eliza" (1623-1814); "Demokraziaren Denborako Eliza" (1814-1914); "Gure Denbora Auetako Eliza" (1914-1978). Oraingo au bosgarrena du eta Elizaren asieratik dator (30-323). Seigarrena ere aterea du, eta zazpigarrena eta zortzigarrena ere bidean ditu.

Liburu au moldatzeko berealdiko liburu-zerrendak erabili ditu. Geiago ezin. Eta, zeatz agertzen dizkigu Eliza onen bizi-xeatasun guztiak Latiegi'tar Bixente'k.

Asiera emateko Eliza Mizteriozko Izakia dala agertuko digu. Jesus da burua, anima berriz Espiritu Donea Jainkoagandiko biziaren sortzaillea. Kristauak, Jesus'en Gorpuzt Mistikoa osatzen duten gorpuzkiak dira. Guzti ori, izakiaren gaiñetik dagoen eskutuki utsa. Badu ikusten dan Erakunde bat ere eliza onek: Baditu agintariak, jarraitzaileak, ekintzak historian zear eta oiek bai, oiek ondoto ikusten eta ezagutzen dira, Elizaren Edestia osotzen bait dute.

Jesus'en jaiotza orain 1993 gertatu zala diogu, Erromaren sorreraren 749 urte-mugan. Egia esan, asieran ez zuen iñork Jesus'en jaiotzaren kezkarik; naikoa zuten bere eriotza eta piztueraren berri jakitea. Eta ori bazekiten; jaiotzarena, berriz, 540'garren urtean Dionisio Exiguus lekaideak asmatu zuan. Asmaketa ori ez zuan bear diran xeetasun guztiekin egin eta badirudi erruren bat badala eta Jesus lau urtez aurretik jaiotz zala Dionisio'k esan baño. Asmaketa onen aurretik, urteak Erroma'ren sorreratik asten ziran; gero, asi ziran Jesus'en jaiotzetik aurrera zenbatzen.

Jesus judutarren lendabiziko illearen 14'ean il zan, 33 urte bete ondoren, Pazko-jaietan. Ostegunez arkumea jan oi zuten arratsalde, Ejipto'tik irteeraren gomutaz eta oroimenez; urruno egunean il zan eta igande goizean piztu.

Jesus, Cesar Augusto Octavio'ren egunetan jaiotz zan, eta 14 urte jaiotz onen ondoren il zan César Augusto. Ona gertaera batzuen zerrenda:

- 14'ean: Tiberio, enperadore berria.
- 37: Tiberio'ren eriotza.
Caligula enperadore.
- 41: Caligula'ren eriotza.
Claudio enperadore.
- 49: Jerusalem'go Konzilioa.

- 50/51: Paulo'ren Tesalonikatarrei lenengo epistola: Testamentu Berriko idatzirik zaarrena.
- 54: Claudio'ren eriotza.
Neron enperadore.
- 64: Erroma sutan: Kristauei zigorra lenengo erasoaldian.
- 66: Judutarrek Erroma'ren aurkako iraultza.
- 67: Pedro eta Paulo'ren eriotzak.
Lino Aita Santu.
- 68: Neron'en eriotza.
- 68-69: Iru enperadore bata bestearen ondoren: Galba, Oton eta Vitelio.
- 69: Vespasiano enperadore.
- 70: Tito'k, Vespasiano'ren semeak, Jerusalem menperatu eta erre.
Ondoren enperadore.
- 76: Anacleto Aita Santu.
- 81: Tito'ren eriotza.
Domiciano enperadore.
- 88: Clemente Aita Santu.
- 96: Domiciano'ren eriotza.
Nerva enperadore.
- 97: I Evaristo Aita Santu.
- 98: Nerva'ren eriotza.
Trajano enperadore.

Idaztiak

Testamentu Berriko idaztiei buruz, au esaten digu Bixente'k: ez dirala izenak eta egilleak alkar ondo konpontzen. San Marcos'ena bai, berea omen da; besteak, San Mateo eta San Lucas, ordea, ez. San Lucas'ena eta Bidalien Egiñak, biak batena dirala... San Joan'ena, berriz, San Joanen Eskolakoa omen da: Aren ikasleek San Joan'i entzundakoa idatzi eta borobildu omen zuten...

San Pablo'ren epistoletatik, bereak, 7 omen dira: Erromatarrena, Galaziarrena, Filipotarrena, Gorintotarrenen biak, eta Tesalonikatarren Lenengoak. Besteak San Pablo'ren Eskolakoak omen dira...

San Pedro'renak, aren ikasle batzuenak omen dira: berari entzundakoa idatzi eta, bere omenez, bere izena ipiñi zieten. Jacob eta Juda'renen egillea ez dakigu nor izan zan.

Apocalipsis eta Joanen epistolak, onen Eskolakoak omen dira.

Sinistu bearrezkoa

Gai oneri buruzko jokabidea au da: Sinistu bear da Jainkoa dala idazti auen egillea, ori erakusten bait du Elizak. Norenak diran, ordea, eta noren eskutik idatzita dauden, ori ez gaude sinistera bearturik.

“Gizakume oiek nor izan ziran erakustea, (ori) ez da Elizari dagokion gauza. Elizarena, zera da: Liburu oietan Jainkoagandik idazlea-zear datorrena eta idazle beragandik datorrena bereiztea; edo, berdin dana, Liburu oietan, Jainkoaren irakaspena zen dan, eta zer idazlearen kultura dan, munduari erakustea; eta Jainkoagandiko irakaspen orren zentzu zuzena gizakumeoi azaltzea, ortarako bai bait du elizak - eta Elizak bakarrik bait du - Gogo Deunaren la-guntza berezia”.

Palestina=Israel, Elizaren sorterrria

Lurralde txikia da (34.000 kilometro lauko), Afrika eta Asia'ren bidegurutzean kokaturik dagoena, eta Europa'tik gertu. Gure artzaiek, Histori-aurreko Neolitiko-aroan, aberegintzan asi baño 4000 urte aurrerago asita zeuden Palestina'n lan oietan eta nekazaritzan ere. An dagoen Jericó erria, Prehistoria guztiko uririk zaarrena.

Antxe sortu zan Jesus Nazaretarra, Mediterranee itxaso eta Jordan ibaia-aren atartean. Ifar-aldetik an dago Genezaret'eko zingira borobilla 168 kilometro laukoi dituena. Zingira onen beste bi izenak auek dira: Galileako itxaso eta Tiberidades'eko itxaso. Aurrerago, Hermon mendia dago 2.814 metro gorakoa. Mendi onen oñetan sortzen dan Jordan ibaia gero Ur Illetako zingirara bere urak botatzen ditula. Mar Muerto deritzan zingira au, Mediterrane itxaso baño 397 metros beerago dago.

Jesus'en garaiean iru zati zituen: Galilea ifar-aldetik, Judea ego-aldetik eta Samaria bien bitartean.

Galilea

Naiko zelai eta nekazaritzan naiko aberatsa. Antxe dago Jesus bizi izandako erria, Nazaret, eta ortik datorkio Jesus Nazaretarra izena. Bere zingira ertzean zeuden Cafarnaum erria, erromatar gudarien egoitza, eta Betsaida, Pedro eta Andres'ena. Ingumari aietan ibilli zan Jesus eta bertako arrantzale taldetxo bat aukeratu zuen laguntzalle.

Samaria

Egoalderago dago, menditsu eta legor. Erdia israeldar eta beste erdia asiariatar, odolean bezala, ala erlijioan ere. Jerusalem'erako joera ebagitzeko, erregeak eleiza eraiki zuan Garizim mendian. Judutarren etsai ziran.

Judea

Ego-aldean. Menditsu au ere eta oraindik legorrago. Bertan zegoen Jerusalem, Israel'go iri nagusia eta benetan santua bertan zegoelako israeldarren jauretze bakarra. An erail zuten Jesus Nazaretarra bere erriaren eta erlijioaren aurkako jokabidea zeramalako. Ego-alderago dago Negeb deritzan lekaro legorra, Akaba'ko itxas-ertzeraiño.

Erromatarrak Israel'en

Pompeio erromatar gudariak menperatu zuen Palestina Jesus jaio baño 63 urte lenago. Palestina osoko agintaritzza Erodes, Idumea zan Negeb'eko erregeari, eman zioten. Antipater, Erodes'en aita, Idumea'ko buruzagi bat zan eta Pompeio'ren laguna; orregaitik Judea'ko agintzari izendatu zuten eta bere seme Erodes (Aundia) Galilea'koa.

40 urte Jesus aurretik, Erroma'ko Senatus Lege-biltzarrak Erodes Palestina osoaren errege aukeratu zuen eta iru urte geroago etorri zan Erodes, 36 urteko gizaseme gordiña, Jerusalem'era agintaritze ori jasotzera.

Erroma'n Octavio eta Antonio'ren arteko burruka sortu zanean, Erodes'ek Antonio'ren alde jokatu zuan. Antonio eta Cleopatra'k burruka galtzean, euren buruak irail zituzten; Erodes'ek, ordea, ez zorionez. Palestina'n pakea gordezkeko Octavio'k Erodes'en bearra zuelako, orregaitik utzi zuan Erodes bere agintzaritzan.

Octavio'k, Cesar Augusto izena artu zuenak, bazuen laguntzaille bat: Vespasiano Agripa buruzagia, (Tito'ren aita). Onen lagun miña izan zan Erodes. Aita eta semea, (Vespasiano eta Tito) biak eldu ziran enperadore izatera. Octavio Cesar Augusto eta Erodes (Aundia)'ren garaian jaio zan Jesus, Octavio'ren pakea lurralde ezagun guztietan irauntzen zuan bitartean.

Erodes'ek, beretzako, jauregi eder bat jaso zuen Jerusalem'en, bertako jauretze edo eliza berritu eta erria edertu ere bai. Alaz ere, Idumeatarra zalako, gorroto zioten judutarrek; baita, Israel Erromatarren menpean edukitzen, laguntzen zuelako. Jesus jaio eta lau bat urteetara, il zan...

Ondoren Erroma'k Arkelao, Erodes'en semea, izandatu zuan errege, aitarren ondorengo; baita, bi urtez, erbesteratu ere, Israel probintzi biurtuz. Probintzi onen gobernadorerik famatuena Poncio Pilato izan zan. Galilea'ko errege, berriz, beste Erodes bat zan, Antipas'en semea. Pilato eta Erodes, bi auek, izan zuten zer ikusirik Jesus'en eriotzarekin.

Ogeita amairu urte zituela erail zuten Jesus. Andik beste ogeita amar urteetara judutarrek Erroma'ren aurka jeiki ziran. Tito jeneralak, Vespasiano enperadorearen semeak, erre zuan jauretzea eta erria, milloi t'erdia judutar ezpataz ebagi zitun triskantza ikaragarri batean. Eta, gelditzen ziran apurrak mundu osoan zabaladu zitun.

Israel'go Gizartea

Bi talde nagusi zeuden Jerusalem'en eta Israel guztian: Farisaitarrak eta Saduzeoak.

Fariseoak:

Erljio-talde bat osatzen zuten, tradizio eta oitura zaarren maitale. Erriarekin arreman biziak zituzten; baña, erlijio-aginduak betetzean, oso itxura zaleak ziran. Askotan azala bete ezkeroz, konforme. Moises'en Legeari erantsitako arau, aolku eta abarren maitale, aoz beintzat. Askatuko zituen, David'en antzeko, Mesias baten itxaropenean bizi zira eta eurok gidatzen zuten erri xee. Jesus'en etsai agertu ziran asiera asieratik Jesus bere burua Mesias egiten zuelako; ez bait zuen Jesus'ek eurok espero zuten Mesias'en antzik ere.

Saduzeoak:

Erljio-erakundearen agintariak osatzen zuten talde au. Politikariak eta Erroma'kin konponketak egitearen aldeko. Aberatsak eta jauretzetik probetxu onak ateratzen zituztenak. Biblia (Pentateuko batez ere) onartzen zuten bakar-bakarrik, aozko tradiziorik, ordea, ez iñolatan ere. (XVI'garren eunkian Protestanteek egin zutena berbera egin zuten auek aurretik). Aragiaren piztuerarik ez dago eta mundu onetan zigortzen ditu Jainkoak gizonen okerkeriak. Aberasta-

sunak Jainkoaren doia degu. Israel'go agintaritzak euren eskuetan zegoen. Anas eta Caifas ziran Sanedrin'eko buruak; ango aulki onenak eta pixu aundiena zutenak eurenak ziran. Auek erabaki zuten Jesus'en eriotza, (euren ustez) erriaren onerako. Ustegabeko profetak gertatu ziran. Eta, auri atsegin ematearren, erail zuan Erodes'ek Jesus'en lengusu zan Santiago Apostolua.

Bi talde aundi auen tartean bazegoen beste taldetxo bat ere:

Zeloteak (Zelatariak):

Ez ziran asko baña, bai indarkeriaren aldeko abertzale sutsu purrukatuak, beti Erroma'tarren aurkako burrukarako prest. Bere burugabeko iraultzak eraman zuan Israel ondamendira, Jesus jaio ondorengo 64'garren urtean, Tito'k jauretzea eta Jerusalem erre ondoren milloiti'erdiko bizien triskantzak egin zituenean. Ez ziran bere orrekin baretu eta andik 61 urteetara barrira burrukara eta berriro triskantzak. Arrekin amaitu zan arazoa betirako. Gaur egun israel-darrek beste arazo batzuek izan dituzte aizkeneko munduko gerra amaitu ondoren, Israel'go laterri berria Palestinoen bizkarretik sortu zutenetik.

Beste taldetxo berezi bat ere bazan:

Esenioak:

Lekaide-etxeetan, monastegietan, bizi zan erligiosoen taldetxo bat ziran Esenioak. 'Qum Ran' deritzan, Itxas-illaren inguruko lekaidetxean ere bizi izan ziran. Erromatarren erasoaren denboran zenbait Bibliaren zati leize zuloetan gorde zituzten, buztinhezko ontzietan. Zati oiek Jesus jaio aurretiko III'garren mendetik asi eta Jesus il ondorengo 64'garren urtearen bitartekoak dira. Isaias-liburua osorik dago eta orrekin batera beste atal asko Jesus jaio aurretik idatzia eta gaur eskuetan erabiltzen degun Bibliaren zati berdin-berdiñak. Aurkitu berriak dira.

Esan izan dute norbaitzuk Kristau Eleiza eseniotarren adar bat besterik ez dala; baña, ori ez da egia, ez bait dute alkarren antzik ere. Esenioen asmo bakarra mundutik aparte, bere lekaroan gordeta, bizitzea zan; Jesus'ek, berriz, bere Apostoluei auxe dietze: –"Zoazte mundu zabalera, Berri-ona aldarrikatzer". Jesus ez zan bakardadean bizi izan, jende artean baño. Eta berdin aren ikasleak ere. Esenioak penitentzi latzetara emanak zeuden; Jesus, ordea, otordu oparo batera deitzen ba'zuten, joan egiten zan, Esenioek sekulan egingo ez zutena. Auen mundua bere erria zan, besterik gabe; Kristauea, berriz, gizaki osoa.

Orra itz gutxietan agertu Israel'go gizartea. Oietatik kristau egin ziranak errietako jende xeeak izan zan; fariseo eta apaiz banakan batzuek ere bai.

2

Elizaren Sortzea

Jesus Nazaretarrak sortu zuan Kristau eleiza eta ezarri zizkion elburua eta bertarako bideak:

- a) Dotriña bat eta dotriña ori mundura zabaltzeko agindua.
- b) Dotriña ori utsik gabe erakusteko aalmena.
- d) Zazpi sakramentuak, Jainko-graziaren iturriak, azken elburua lortzen laguntzeko.

Agintaritza edo Jerarkia bat ere sortu zuan idazleen artean: Berak izendatu zituen eta berak eman zien legeak sortzeko aalmena, damu danari barkamena eta gaizkileari zigorra. Eta, agintaritza ori da eleizaren ardatza: –“Zu zera arria eta arri orren gainean eraikiko det nik nere Eleiza... Eta, ni egongo naiz zuekin munduaren aizkenerarte”.

Baztar guztietara eta garai guztietara zabaldu bear zan Berri Ona eta orretarako tajutu zituen bere Apostoluak. Eleizak duen guztia Jesus'ek emana du; bera da, beraz, Eleizaren sortzaille eta eraitzaille bakarra.

Pentecostes Eguna

Baliteke egun artako gertakizunak kontatzeko era 'genus literarius' bat izatea; baña, dana dala, egun artako gertakizunak benetakoak izan ziran. Pentecostes, judutarren festa egun ura, izan zan Eleizarekiko Edestiaren lenengo eguna. Aldatze miragarri bat gertatu zan Apostoluen barruan eta goiz aretan eman zioten bere ekintzari asiera, bildurrik gabe, zalantzarik gabe eta ziurtasun osoz.

Noiz gertatu zan ori?

Tiberio enperadorearen egunetan eta Ponzio Pilato Judea'ko gobernadorea zalarik. Aurretik ere Eleiza eratuta zegoen eta, txikia izan arren, osorik zegoen eratuta. Pedro agertzen zan buru kemenez beterik Eleizari asiera aman zioten goiz artan.

Amabietako batek, Judas Iscariotek, bere burua urkatu zuen eta aren ordeztan beste bat, Matias, aukeratu zuten beste Amaiketik, Jesus'en bizitzaren, eriotzaren eta piztueraren lekuko izateko. Mundu zabaletik Jerusalem'era etorritako judutar guztiek, bakoitzak bere izkuntzan, entzuten zituzten Apostoluen goiz artako izketaldiak.

Diaspora

Atzerrira, Ninive errira, eraman zituzten preso Israeldarrak (bi zatitan zegoen banatuta Erria: Ipar-aldetik Israel erresuma eta ego-aldetik Judea'koa), Jesus jaio aurreko 721'garren urtean, Erroma iria sortzen ari zan une berean. Andik 200 urteetara, judeatarrak Babilonia'ra erbesteratuak izan ziran. 71 urte desterruan pasa ondoren, berriro itzuli ziran Judeara; baña, ez ziran joan guztiak. Batzuek an bertan galditu ziran betirako. Ninive'tik ez zan iñortxo ere itzuli.

Diasporako judutar geienak eta jakintsuenak Babilonia'n zeuden. An sortu zuten Talmud deritzan liburu-sorta. Gerora, ordea, Alejandria'ko juduek izan zuten garrantzirik aundiena. Uzta ondoren ospatzen zuten Pentekostes-jaiak, Jaunari eskerrak emateko. Eta Elizaren sortzeko egun artan, diasporatik etorritako juduek zebiltzen kaleeta Espiritu Santua aize-burrundara baten antzera agertu zanean.

Erbestean bizi zan judutar erriari deitzen zitzaion Diaspora izen onekin, eta garrantzi aundia izan zuen, Pentekostes egunetik asita, Elizaren zabalkunderako. Palestina'n milloi bat judu bizi ba'ziran, Diasporan bost. Erromatar Inperio-ko uri aundienetan beti izaten zan sinagoga bat gutxienez, judutarren biltoki eta otoitz-leku. Palestina'n bizi ziranek, ia geienek, bazuten Diasporan senitarteko edo ezagunen bat eta orrek laguntza ederra ematen zien erbestera joan bear zutenean munduan-zear. Lenengo lana izaten zuten sinagogara agertzea

eta bertako buruak billatuko ziren nun jan eta lo egin, baita lantokia ere, langilleak zirenez. Bazuten, ba, erbestean zeñekin itz egin. Sinagoga agertzen zira-nean, buruzagiak ezer esan nai ba-zuten, esateko agintzen ziren. Apostoluek orretaz baliatu ziran Jesus'en Berri Ona errez eta urrutira eramateko.

Jerusalem'era erromes joateko oitura zuten Diasporakoek, eta diruz ondo ornituak zetozen ezkerro, dirutza mardulak uzten zituzten jauretxean. Pentekostes egunean Pedro'ren erakutziak entzun zutenek, oiek izan ziran munduan-zear Jesus'en Berri Ona eta piztuera zabaldu zutenak. Entzun zutenen artean baziran jaiotzez judutar ez zirenak; baña, sinismenez bai judutarren erlijioa onartzen zutenak. Auetako asko ere kristau egin ziran.

Pedro'k egun artan azaldutako mezua auxe zan:

Jesus da salbatzalle bakarra.

Gurutzean erail zuten Jesus ura Piztu egin da.

Gu gera gertakizun oiek lekuko.

Bi arrazoi-bide:

Profetek aurretik igarri zuten Mesias, Jesus da.

Jesus'ek mirariak egin zitun ugari bere bizitan zear.

Mordoxka ederra egin zan kristau.

Eleizaren Santutasuna

Eleizaren lenengo egunetako berri ematen diguna Lukas da; baña, ez Eleiza osoarena. Bereiziki Pablarena ematen digu. Lukas'ek dionez, asieran elkar-tean bizi ziran kristauak, elkar maite izanez eta guztien ondasunak guztien artean banatzen zituztela. Orrelako elkarteak aurretik ere ezagunak ziran Esenioen artean; ez zan ba gauza berria. Esan bear da, baita ere, ez zirala kristau guztiak orrela bizi.

Euren arteko eztabaidak ere izan oi zituzten. Lenengoa izan zan auxe: Grekotarrek (griego-mintzaira zuten diasporakoek) marmarka ari ziran, ondasunak zabaltzean, judutarren alargunei geiago begiraten ziela eurenai baño. Arazo ori dala-ta, Apostoluek zazpi Diakono aukeratu zituzten ondasunen zabalketak egiteko. Eta, euren izenei begiratu-ta, badirudi grekoen artekoak zirela.

Geroago beste eztabaida ere sortu zan erdaintzeari buruz: Baziran judutar kristauak jentillen artetik zetoztenei, beste bearkizun bat, erdaintzea eta judutar sinimena artzea, ipiñi nai zietena. Ori dala bitarteko, Jerusalem'go Konzilioa eratu zuten Apostoluek. Orixe izan zan Eleizaren lenengoko Batzar Nagusia.

Eleiza santua da bere sortzaillea, bere dotriña, bere sakramentuak santu diralako; baña, kristauak ez dira santuak, santutasunera deitutako pekatari batzuek, baizik. Ori ikusteko naikoa da Pablo'ren eskutitzak irakurtzea.

Eleizaren aziketa

Millaka lagunek sarrera eskatu zuten Apostoluei egun artan entzun eta gero. Apostolu oiek egunero jarraitu zuten, erri guztiaren aurrean, Jesus'en eriotza eta piztuerari buruz itz egiten. Jesus erail eta andik bigarren illebeterako, Anas eta Kaifas'en Sanedrin ura berbera bildu zan apostoluekin zer egin era-

bakitzeko. Baña, Pedro'k aurpegira bota zien euren pekatua... Jesus'en gorputza Apostoluek lapurtu zutela esan zuten aiek berberak, daude emen epaitegian, Apostoluak epaitzeko. Ez diete lapurrak izan zirenik esaten; ez dituzte Jesus'en mirariak ukatzen, erri guztiaren aurrean egiñak zirelako; auxe bakarrik esaten diete: –“Izen ori ez aitatu geiago emen”.

Illobitik gorputzak lapurtzearen zigorra eriotza zan judutar errian; Erroma'n, berriz, meatz-minetarako lan gogorra. Apostoluei ez zieten ez bat eta ez betea eman.

Oien antzeko arazoekin arduratzen da Bixente liburuaren 356 orrialdeetan zear, Eleiza Katakunbeetatik urten eta aizea libre artzea lortu zuan arte.

Baña, orrekin ez du naikoa eta, ondoren, beste liburu berri bat, ELIZAK ETA ESTADUAK BAT EGIN ZUTEN DENBORAKO ELIZA (306'garren urtetik 476'garren urtera). Iztegia ere badu eta 677 orrialde. EUSKERAZAINZA'k argitaratua, 1993'an.

Arranegi'ko Anes'ek
IV - 1994